

Slovo na úvod

V divadelnej praxi je komédia dlhodobo považovaná za ľahký, jednoduchší žáner, určený predovšetkým na zábavu. História nás však často presviedčala o opak. Podobne ako tragéd musí mať vlohy pre špecifikum žánru, aj komik – presnejšie povedané, herec komediálnych rolí – nemôže bez zmyslu pre humor, citu pre pointu, nadhľad a ďalších, pre komédiu typických, výrazových prvkov adekvátne stvárniť svoje úlohy. Slovenská teatrológia sa vo svojom výskume zameriava prevažne na vážnejšie témy, žánre i divadelné spracovania; komika, komédia a komici ostávajú na okraji záujmu. V rámci vedeckého projektu *Profilové osobnosti slovenského činoherného a operného divadla* sme sa preto rozhodli vstúpiť do málo preskúmaného teritória. Kolektív autorov a autoriek sa ponoril do problematiky komédie a humoru na našich divadelných scénach, a to tak z pohľadu histórie, ako i súčasnosti. Pokúsil sa sledovať výskyt „ľahšieho“ žánru a najmä cez kľúčové osobnosti staršieho aj dnešného divadelného spektra charakterizovať či je tento prívlastok skutočne adekvátny. Analýzy hereckých, režijných i výtvarných osobností činoherného a operného divadla a ich komediálnych prostriedkov sú motivované ambíciou definovať význam komédie naprieč mnohvrstevnatými dejinami slovenského profesionálneho divadla.

Zborník *Slovenská komika, komédia, komici* obsahuje deväť príspevkov z rovnomeného vedeckého sympózia, ktoré sa uskutočnilo 23. mája 2023 v Ústave divadelnej a filmovej vedy CVU SAV, v.v.i. Texty sú zoradené do pomyselných tematických celkov. Prvé tri sa venujú erbovým osobnostiam slovenskej činohernej scény. Dagmar Podmaková prináša výstižný náhľad do kariéry Mariána Labudu, herca, ktorého režiséri pre jeho telesnú fyziognómiu pravidelne obsadzovali do typologicky obmedzených rolí. Autorka v texte dokazuje, že jeho scénický humor nebol ani v týchto úlohách jednorozmerný, nespoliehal sa vonkajškovosť či hrubozrnnosť prostriedkov. Kým bohatý profesionálny sumár legendárneho Mariána Labudu sa spája najmä s komediálnym žánrom, jeho rovesníčka a kolegyňa Božidara Turzonovová sa spočiatku, naopak, stretávala len s dramatickými, priam tragickými úlohami. Karol Mišovic vo svojom príspevku analyzuje niekoľko zriedkavých komediálnych kreácií, ktoré dokázali, že v herečke sa ukrýva aj potenciál jedinečnej javiskovej komičky. Hercom, ktorý svojimi javiskovými kreáciami nezvykne vyvolávať smiech, ale divákovi sprostredkúva skôr intelektuálne polemiky o stave spoločnosti, je aj Robert Roth. Práve jeho umeleckú individualitu si Dária Fojtíková Fehérová vybrala za príklad výnimočného komediálneho talentu, ktorý však dostal možnosť využiť svoje žánrové nadanie len príležitostne. Jeho herecké špecifiká autorka pregnantne približuje na trojici inscenácií režiséra Vladimíra Strniska, v ktorých sa zameriava nielen na konkrétne herecké prostriedky, ale i na vzájomnú kooperáciu dvoch čelných, i keď

generačne vzdialených osobností nášho divadla.

Príspevok Miloša Mistríka v základných charakterizačných líniách predstavuje osobnosť, pre ktorú nie je komika druhoradým, ale prioritným aspektom celoživotnej tvorby – Stanislava Štepku. Jeho kariéra presahujúca jedno polstoročie je natoľko bohatá, že by vystačila na košatú monografiu. Autor sa preto nerozhodol pre enumeratívnu analýzu konkrétnych Štepkových umeleckých výkonov, ale pre charakterizáciu hereckých a autorských špecifik humoru význačného komika presahujúceho svojou tvorbou i jej historickou inakosťou hranice slovenského regiónu. Naopak, Peter Himič spracoval osobnosť, ktorá je v dejinách nášho divadla značne obchádzaná, režiséra Ota Katušu. Zameriava sa na jeho košické pôsobenie, kde bol dominantou črtou jeho dramaturgického zamerania práve komediálny repertoár. Príspevok prináša nielen informačne nasýtený profil osobnosti, ktorá nespravodlivo ostáva v úzadí záujmu teatroológov, ale zároveň geograficky rozširuje tematickú os zborníka, keďže predošlé príspevky sa zaoberali osobnosťami pracujúcimi výhradne na bratislavských scénach. Mimo hlavného mesta ostala aj Lenka Dzadíková, ktorá si všima jedinečnosť mladého nitrianskeho režiséra Šimona Spišáka, pravidelne reinterpretujúceho ikonické rozprávky. Ako dokazuje Dzadíková, jeho inscenáciám nechýba humor, ktorý je zrozumiteľný pre deti aj dospelých, zároveň režisér dokáže aj cez klasický rozprávkový motív nenásilne prehovoriť o aktuálnych spoločenských problémoch. Autorka približuje tiež jeho inscenácie prehovárajúce o tragédii druhej svetovej vojny, kde dokázal, že komédia a tragédia nie sú tak vzdialené, ako sa môže na prvý pohľad zdať.

Ako demonštrujú nasledujúce dva príspevky fokusujúce sa na emblémové osobnosti opernej réžie 20. storočia, komédia súvisí nielen s činohernou scénou. Michaela Mojžišová prináša portrét Júliusa Gyermeka, pre ktorého inscenácie komických opier neznamenali zníženie kvalitatívnej latky, ale umeleckú výzvu pracovať s inými, neraz sviežejšími a originálnejšími vyjadrovacími prostriedkami než v operných drámach. Kým Gyermek pravidelne uvádzal komické opery na javisku SND, tak jeho generačný súputník Branislav Kriška ich inscenoval len vo svojej úvodnej ére na scéne košického divadla a neskôr v rámci vyučovacieho procesu na Vysokej škole múzických umení. Na rozdiel od Gyermeka k tomuto žánru neinklinoval: dôvody, prečo to tak bolo a ako sa s komikou vo svojich inscenáciách vyrovnával prináša príspevok Kláry Madunickej.

Na mape teatrologického výskumu stále ostávajú málo prebádané miesta – jedným z nich je oblasť scénického a kostýmového výtvarníctva. Príspevok Alžbety Vakulovej tak prináša cenný ponor do špecifik humoru v kostýmovej výprave, pričom si ako príklad vybrala inscenáciu klasickej veselohry Jána Palárika *Drotár* z nitrianskeho Divadla Andreja Bagara. Autorka prostredníctvom analýzy výtvarnej zložky ako celku, ale i konkrétnych kostýmov uvažuje o kooperácii výtvarníčky Diany Strauszovej s režijno-dramaturgickým výkladom hry. Ponúka sondu do historických odevných kontextov a najmä, uvažuje o po-

diele kostýmov na komediálnom vyznení divácky populárnej inscenácie.

Nielen deväť štúdií potvrdzuje známy fakt, že v slovenskom divadelníctve je komédia prítomná od profesionálnych začiatkov tuzemského dramatického umenia až po dnešné dni. Ani v súčasnosti neutícha divácky dopyt po veselohrách, satire či komediálnych tituloch prenášajúcich myseľ publika mimo ťaživosti a pochmúrnosti prebiehajúcich dní. Publikované príspevky dokazujú, že komika, komédia a komici sú nezmazateľnou súčasťou domácej kultúrnej pamäti aj umeleckej integrity dneška. Zborník má ambíciu poukázať nielen na kvantitatívnu, ale najmä kvalitatívnu stránku slovenského divadelného humoru. No nenárokujú si právo definitívneho uzavretia problematiky, množstvo tém ostáva stále neotvorených. Podrobné teatrologické spracovanie tvorby by si zaslúžili mnohí starší i mladší komediálni herci z bratislavských i regionálnych scén, ale i mnohé divadlá a komorné scény zaoberajúce sa satirou či kabaretom. Zborník *Slovenská komika, komédia, komici* predstavuje iba malú, ale v mnohých aspektoch reprezentatívnu vzorku akostnosti humoru na našich javiskách. Vybraných slovenských umelcov, činoherných a operných režisérov, hercov, výtvarníkov či celých divadelných telies, pre ktorých sa humor stal základným vyjadrovacím prostriedkom. Divadelníkov, ktorí dokázali, že žáner komédie je napriek zjednodušujúcim tendenciám zobrazovania a tematizovania sveta komplikovanou a mnohohrstvovou oblasťou tvorby, kde komické zostručnenie neznamená zníženie umeleckej hodnoty diela, ani hereckého, režijného či výtvarného umenia.

Karol Mišovic